

NAUČENE LEKCIJE — SESIJA I: PRAVO ENERGETIKE KAO INSTRUMENT ZA USMERAVANJE ENERGETSKOG MIKSA I BEZBEDNOSTI SNABDEVANJA

VIII Konferencija — Evropska i zapadnobalkanska saradnja u pravu energetike

Beograd, 11. jun 2026. • Siniša Čolević, Stanivuković Law Office

Moderator: gospođa Branislava Lepotić Kovačević, predsednica UPES

Uvodno predavanje gospodina Johna M. Robertsa, nerezidentnog višeg saradnika Centra za globalnu energetiku Atlantskog saveta (Atlantic Council's Global Energy Center), koji je istakao da živimo u svetu u kojem se sve više zanemaruje vladavina prava.

Pitanje je kako u takvim okolnostima uskladiti bezbednost snabdevanja, održivost snabdevanja i prihvatljivost cena.

G. Roberts je naglasio značaj prava i postavio važno pitanje. Koja je svrha prava? Da li je to samo skup pravila kojima se promoviše mir, ili principe u koje verujemo: pravda, pravičnost i demokratija.

Pravo energetike koje uređuje sigurnost snabdevanja energijom, se ne može posmatrati jednoznačno kroz principe ili kroz regulativu. Pravo energetike treba da odražava svu kompleksnost ove oblasti i da sadrži i principe i propise koji direktno uređuju pravila ponašanja.

Aleksandar Kovačević, ekonomista u energetici, Srbija, govorio je o temi: Geopolitika, rizici i ekonomija: energetske pravo u novoj realnosti

G. Kovačević je govorio o transakcionim troškovima koji se javljaju na fragmentisanim tržištima.

Zaključio je da promenljivi transakcioni troškovi na fragmentisanom tržištu znače da je tražnja za vladavinom prava niska.

Uloga energetske prava u takvim okolnostima jeste da:

- spreči fragmentaciju i ukloni prepreke trgovini,
- promoviše neometan pristup javnoj infrastrukturi,
- promoviše slobodan pristup pomorskom tržištu,
- promoviše svojinska prava,
- promoviše smanjenje transakcionih troškova,
- razgraniči klupska dobra (*club goods*) od javnih dobara.

Gospođa Ljiljana Medić, profesorka, Politehnički univerzitet u Madridu, Španija, govorila je o temi: novi izvori energije – perspektive vodonika i obnovljivih izvora

Budućnost globalne energetike obeležava opadajuća uloga ugljovodonika, sve veća elektrifikacija, brza ekspanzija obnovljivih izvora i niskougljeničnog vodonika.

Gospođa Ljiljana Medić se osvrnula na jedan od ključnih izazova energetske transformacije: kako dekarbonizovati sektore u kojima jednostavno nije moguće “utičnicom” priključiti struju.

Upoznali smo se sa konceptom Power-to-X, odnosno pretvaranjem i skladištenjem električne energije u energent ili proizvod. Obnovljiva električna energija se koristi za proizvodnju zelenog vodonika, koji se zatim pretvara u upotrebljiva goriva: amonijak, metanol, sintetički gas ili održivo avio-gorivo, svako prilagođeno određenom sektoru.

EU trenutno praktično ne proizvodi zeleni vodonik, a postoji veliki jaz u odnosu na ciljeve za 2030. godinu. Prepreke: samo 17% najavljenih projekata je u toku prema planu, postoje troškovne prepreke, infrastrukturni nedostaci i neizvesnost u pogledu tražnje.

Zaključila je da vodonik predstavlja dodatnu opciju za zamenu fosilnih goriva.

G. Graham Coop, međunarodni advokat u energetici, Brisel, London, govorio je o temi: regulatorni okvir za investicije u energetsom sektoru (državne, privatne, JPP)

Nova energija zahteva nove investicije, a nove investicije zahtevaju pravne okvire koji zaista funkcionišu.

Klasičan instrumentarijum predstavljaju običajno međunarodno pravo, bilateralni ugovori i sporazumi o slobodnoj trgovini, koji stranim investitorima pružaju minimalnu zaštitu i, što je ključno, pristup neutralnoj arbitraži protiv država domaćina.

Međutim, taj model je pod pritiskom. Arbitraža između investitora i države nailazi na sve veće kritike, države se povlače iz ugovora o zaštiti investicija, a novi ugovori nude znatno manji pristup arbitraži nego ranije.

Praznine se popunjavaju međuvladinim sporazumima i sporazumima sa vladom domaćinom – prilagođenim aranžmanima koji unapred rešavaju konkretne nedoumice: promenu zakona, oporezivanje, ekološke obaveze i društveni uticaj.

Pomak se odvija od multilateralne zaštite ka pregovaranju sigurnosti.

Što se tiče nenamernih posledica CBAM-a (mehanizma za prilagođavanje na granicama u pogledu ugljenika), on je osmišljen da spreči curenje ugljenika i podrži cilj klimatske neutralnosti do 2050. godine, ali pri obračunu sadržaja ugljenika u uveznoj električnoj energiji, podrazumevana vrednost je prosečni intenzitet CO₂ fosilne električne energije

u zemlji izvoznici, a ne stvarni izvor energije, tako da se i ona električna energija koja je stvarno proizvedena iz obnovljivih izvora može tretirati kao “prljava”, osim ako se ispune veoma specifični uslovi.

Mehanizam koji bi trebalo da nagrađuje čistu energiju, u svom sadašnjem obliku može je, naprotiv, kazniti.

Robert Szuchy, profesor prava energetike, prorektor za obrazovanje, Univerzitet Karoli Gašpar (Károli Gáspár University), Mađarska, govorio je o temi: veštačka inteligencija na energetskom tržištu – izazov za energetsko pravo

Veštačka inteligencija je, pre svega, električni fenomen – megavati se povlače iz realnih mreža, na realnim lokacijama.

Energetski propisi su pisani za drugi svet. Jaz između ta dva sveta više nije pitanje detalja, već pitanje koherentnosti.

Veliki serverski centri predstavljaju novu vrstu potrošača za koju mreže nisu projektovane.

Oni imaju znatno veće amplitude u potrošnji električne energije i prouzrokuju veće probleme, na primer kada dođe do značajnog pada potrošnje.

Pravila koja se trenutno primenjuju donesena su 2016. godine.

Infrastruktura će morati da se prilagodi ovakvim potrošačima, ali se u vezi sa tim postavljaju pitanja.

Kako pravilno razlikovati korisnike, prema pragovima, u javnom interesu - putem regulatora.

Ko će finansirati povećane troškove? Postoji princip koji se trenutno ne primenjuje – da onaj ko prouzrokuje trošak, taj ga i plaća.

Tri rešenja (popravke):

- Tehnički okvir priključivanja,
- Uslovljenost (conditionality),
- Princip uzročnosti troškova (cost-causation).

Uzan rok – do 2028. godine – za rešavanje ovih pitanja.